

आर्थिक वर्ष २०७७/७८ का लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले लिन सक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस

आयोगबाट सिफारिस भएको मिति: २०७७। ०१। १५ गते, सोमबार।

१. पृष्ठभूमि

राज्यको संरचना संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रमा रूपान्तरण भएसँगै संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबाट राज्यशक्तिको प्रयोग हुने प्रणाली स्थापित भएको छ। नेपालको संविधानमा तीनै तहका सरकारले कानून बमोजिम ऋण लिन सक्ने व्यवस्था रहेको छ। अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा २३ ले तीनै तहका सरकारले आवश्यकता अनुसार घाटा बजेट पेश गर्न सक्ने र बजेट घाटा पूर्ति गर्ने स्रोतको स्पष्ट आधार समेत खुलाउनु पर्ने व्यवस्था गरेको छ। बजेट घाटा पूर्ति गर्ने स्रोतको रूपमा तीनै तहका सरकारले आन्तरिक ऋण परिचालन गर्न सक्दछन्।

नेपालको संविधानको धारा २५१ को उपधारा (१) को खण्ड (च) मा समष्टिगत आर्थिक सूचकहरूको विश्लेषण गरी संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले लिन सक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गर्ने काम, कर्तव्य र अधिकार राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको हुने व्यवस्था रहेको छ। उल्लिखित संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था बमोजिम आर्थिक वर्ष २०७७/७८ का लागि नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारले लिन सक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गरिएको छ।

२. आन्तरिक ऋणको सीमा सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्थाहरू

क. संवैधानिक व्यवस्था

संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले लिन सक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा सम्बन्धमा नेपालको संविधानको धारा २५१ को उपधारा (१) को खण्ड (च) मा समष्टिगत आर्थिक सूचकहरूको विश्लेषण गरी संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले लिन सक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गर्ने काम, कर्तव्य र अधिकार राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको हुने व्यवस्था रहेको छ।

ख. अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४

नेपाल सरकार, प्रदेश तथा स्थानीय तहले लिन सक्ने आन्तरिक ऋण सम्बन्धमा अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा १४ मा देहाय अनुसारको व्यवस्था रहेको छ:-

- (१) नेपाल सरकार, प्रदेश तथा स्थानीय तहले आयोगले सिफारिस गरेको सीमा भित्र रही आन्तरिक ऋण लिन सक्नेछ।
- तर प्रदेश तथा स्थानीय तहले आन्तरिक ऋण लिनु अघि नेपाल सरकारको सहमति लिनु पर्नेछ।
- (२) नेपाल सरकार तथा प्रदेशले प्रचलित कानूनको अधीनमा रही ऋणपत्र जारी गरी आन्तरिक ऋण उठाउन सक्नेछ।
- (३) प्रदेश तथा स्थानीय तहले आन्तरिक ऋण लिन नेपाल सरकारको सहमति माग गर्दा आन्तरिक ऋण लिन खोजिएको योजना, योजनाबाट प्राप्त हुन सक्ने प्रतिफल र उपलब्धि, ऋण भुक्तानी योजना, ऋण दिने संस्थाको विवरण सहितको प्रस्ताव अर्थ मन्त्रालय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ।
- (४) उपदफा (३) बमोजिम पेश भएको प्रस्ताव कार्यान्वयन योग्य देखिएमा नेपाल सरकारले सम्बन्धित प्रदेश वा स्थानीय तहलाई आन्तरिक ऋण लिन सहमति दिन सक्नेछ।

३. आर्थिक वर्ष २०७७/७८ का लागि आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस सम्बन्धमा समष्टिगत आर्थिक सूचकहरूको विश्लेषण:

नेपाल सरकार

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा देशको समष्टिगत आर्थिक स्थिति देहाय अनुसार रहेको देखिन्छ:-

नेपाल राष्ट्र बैंकबाट प्रकाशित तथ्याङ्क बमोजिम आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा आर्थिक वृद्धि ७.१ प्रतिशत रहेको अनुमान छ। वार्षिक औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ४.६ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। निर्यातको वृद्धिदर १९.४ प्रतिशत र आयातको वृद्धिदर १३.९ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। व्यापार घाटा १३.५ प्रतिशतले विस्तार भएको देखिन्छ। शोधनान्तर स्थिति रु.६७ अर्ब ४० करोडले घाटामा रहेको देखिन्छ। विप्रेषण आप्रवाह १६.५ प्रतिशतले बढेको देखिन्छ।

महालेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट प्रकाशित तथ्याङ्क बमोजिम आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा नेपाल सरकारको कुल खर्च वार्षिक बजेटको तुलनामा ८४.४४ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। खर्चको वर्गीकरण अनुसार कुल खर्चको ६४.५२ प्रतिशत चालु खर्च, २१.७५ प्रतिशत पुँजीगत खर्च र १३.७३ प्रतिशत वित्तीय व्यवस्था तर्फको खर्च रहेको देखिन्छ। स्रोत परिचालनतर्फ राजस्व सङ्कलन संशोधित लक्ष्यको ९६.४७ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। वैदेशिक सहायता परिचालन अनुमानित रकमको ४७.२३ प्रतिशत रहेको देखिन्छ।

अर्थ मन्त्रालयबाट प्रकाशित तथ्याङ्क बमोजिम आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा नेपाल सरकारले वैदेशिक ऋणतर्फ रु. ९३ अर्ब २९ करोड र आन्तरिक ऋणतर्फ रु.९६ अर्ब ३८ करोड गरी रु. १ खर्ब ८९ अर्ब ६७ करोड बराबरको सार्वजनिक ऋण परिचालन गरेको देखिन्छ, जुन सो आर्थिक वर्षको प्रक्षेपित कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको ५.४७ प्रतिशत हुन आउँछ। उक्त परिचालित सार्वजनिक ऋण मध्ये वैदेशिक ऋण कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको २.६९ प्रतिशत र आन्तरिक ऋण कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको २.७८ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को अन्त्यसम्ममा नेपालको तिर्न बाँकी कुल सार्वजनिक ऋण रु. १० खर्ब ४७ अर्ब ८ करोड रहेको देखिन्छ, जुन सो आर्थिक वर्षको प्रक्षेपित कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको ३०.२२ प्रतिशत हुन आउँछ। यो अवधिमा तिर्न बाँकी कुल सार्वजनिक ऋण मध्ये वैदेशिक ऋण रु.५ खर्ब ९३ अर्ब ८५ करोड र आन्तरिक ऋण रु.४ खर्ब ५३ अर्ब २३ करोड रहेको देखिन्छ, जुन सो आर्थिक वर्षको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वैदेशिक ऋण १७.१४ प्रतिशत र आन्तरिक ऋण १३.०८ प्रतिशत रहेको देखिन्छ।

यसै सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि नेपाल सरकारलाई यस आयोगले प्रक्षेपित कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको ५ प्रतिशतमा नबढ्ने गरी आन्तरिक ऋण उठाउन सिफारिस गरेको थियो। आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा नेपाल सरकारले कुल आन्तरिक ऋण रु.९६ अर्ब ३८ करोड परिचालन गरेकोमा सो परिमाण अनुमानित कुल गार्हस्थ्य उत्पादन रु.३४ खर्ब ६४ अर्ब ३२ करोडको २.७८ प्रतिशत रहेको थियो।

क. नेपाल सरकारको विगत ५ आर्थिक वर्षहरूको तिर्न बाँकी सार्वजनिक ऋणको अवस्था

ऋण	आर्थिक वर्ष रकम (रु.करोडमा)				
	२०७१/७२	२०७२/७३	२०७३/७४	२०७४/७५	२०७५/७६
आन्तरिक ऋण	२०,१६६	२३,९०३	२८,३७१	३९,११६	४५,३२३
वैदेशिक ऋण	३४,३२६	३८,८७६	४१,३९८	५०,३६३	५९,३८५
कुल ऋण	५४,४९२	६२,७७९	६९,७६९	८९,४७९	१०४,७०८
कुल गार्हस्थ्य उत्पादन	२१२,४६५	२२४,८६९	२५९,९२३	३००,७२५	३४६,४३२
तिर्न बाँकी ऋण कुल ऋणको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात	२५.६५	२७.९२	२६.८४	२९.७५	३०.२२

स्रोत: अर्थ मन्त्रालय

आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा नेपाल सरकारलाई यस आयोगले प्रक्षेपित कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको ५ प्रतिशतमा नबढ्ने गरी आन्तरिक ऋण उठाउने सिफारिस गरेकोमा हालसम्म नेपाल सरकारले आन्तरिक ऋण जम्मा ९० अर्ब परिचालन गरेको छ। नेपाल राष्ट्र बैंकबाट प्रकाशित आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को प्रथम आठ महिनाको तथ्याङ्कलाई हेर्दा वार्षिक विन्दुगत आधारमा उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कमा आधारित मुद्रास्फीति ६.७० प्रतिशत छ भने सोहि आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको औसत मुद्रास्फीति ६.५० प्रतिशत रहेको छ। त्यसैगरी उक्त अवधिमा आयात २.६ प्रतिशतले घटेको छ भने निर्यात २२.३ प्रतिशतले बढेको छ। विप्रेषणको आप्रवाह १.८ प्रतिशतले बढेको छ। यसरी आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को प्रथम आठ महिनाको शोधनान्तर स्थिति रु.३७ अर्ब ८४ करोडले बचतमा रहेको देखिन्छ। कुल विदेशी बिनिमय सञ्चिति रु.११ खर्ब ३६ अर्ब ५१ करोड बराबर कायम भएको छ भने सो सञ्चितिले ८.८ महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न पुग्ने देखिन्छ। संघिय सरकारको बैकिङ्ग कारोबारमा आधारित खर्च रु.५ खर्ब ६२ अर्ब ९७ करोड र राजस्व परिचालन रु.६ खर्ब ३० अर्ब ८० करोड रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को प्रथम आठ महिनामा बैकिङ्ग कारोबारमा आधारित सरकारको वित्त स्थिति रु.८३ अर्ब ५३ करोडले बचत रहेको छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाको निक्षेप संकलन ८.० प्रतिशतले र निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा १०.८ प्रतिशतले बढेको छ। जुन वार्षिक विन्दुगत आधारमा निक्षेपको वृद्धिदर १६.१ प्रतिशत र कर्जाको वृद्धिदर १४.८ प्रतिशत रहेको छ।

ख. आन्तरिक ऋण परिचालन (कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको प्रतिशतमा)

आर्थिक वर्ष	२०७१/७२	२०७२/७३	२०७३/७४	२०७४/७५	२०७५/७६
आन्तरिक ऋण परिचालन (कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको प्रतिशतमा)	२.०	३.९	३.३	४.८	२.८

स्रोत: अर्थ मन्त्रालय

विकासशील अन्य मुलुकहरूको तुलनामा नेपालको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग तिर्न बाँकी आन्तरिक ऋणको अनुपात कम रहेको सन्दर्भमा नेपाल सरकारसँग थप ऋण परिचालनका लागि वित्तीय आधार (Fiscal Space) रहेको छ। नेपालको संविधान तथा प्रचलित कानूनले तीनै तहका सरकारले आन्तरिक ऋण लिन सक्ने व्यवस्था गरेकाले देशभित्र उपलब्ध वित्तीय स्रोतको अवस्था अनुसार ऋण परिचालन गर्न सकिन्छ। तर तीनै तहले परिचालन गर्ने ऋणका लागि उपलब्ध बजार भने एउटै रहेको र सोही

बजारबाट निजी क्षेत्रले समेत ऋण लिने भएकाले सरकारले मात्र ठूलो ऋण उठाउन उपयुक्त हुने हुँदैन । सामान्यतया समग्र वित्तीय अवस्था खल्बलिन नदिनका लागि देहायका कारणले सरकारले ठूलो मात्रामा आन्तरिक ऋण परिचालन गर्न कठिन हुन्छः-

- आन्तरिक मुद्रा बजारमा उतार चढाव रहेको र समय समयमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग तरलताको समस्या रहने गरेको,
- सरकारले बढी ऋण लिँदा सोको प्रभाव बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ब्याजदरमा पर्न गई समग्र वित्तीय प्रणालीमा समस्या देखिन सक्ने अवस्था रहेको,
- देशमा हुने लगानीको अधिकतम हिस्सा निजी क्षेत्रबाट हुने भएकाले सरकारले बढी ऋण उठाउँदा निजी क्षेत्रको लगानी संकुचनको सम्भावना भएको, र
- वित्तीय आधार (Fiscal Space) को आकारलाई मात्र दृष्टिगत गरी ऋण लिँदा ऋणको अनुत्पादक उपयोगको डर रहेको ।

प्रदेश सरकार

प्रदेश तहको संरचना दुई वर्ष अघिदेखि मात्र क्रियाशील हुन थालेकाले प्रदेशस्तरीय पूर्ण आर्थिक परिसूचकहरूको समेत कमि रहेको छ भने अर्कोतर्फ ऋण उठाउन आवश्यक पर्ने मौद्रिक औजार तथा कानूनहरू पूर्णतः तयार भएको अवस्था छैन । समग्र देशलाई प्रतिनिधित्व गर्ने आर्थिक परिसूचकहरूमा प्रदेशस्तरको हिस्सा रहेको भए तापनि त्यो हिस्सालाई तत्काल अङ्कमा उल्लेख गर्न नसकिने भएकोले प्रदेश सरकारहरूको ऋण उठाउन सक्ने क्षमता आँकलन गर्न कठिन हुने देखिन्छ । आर्थिक वर्ष २०७५/७६ र आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गर्दा ती सरकारको आन्तरिक आय र राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त रकमका आधारमा तिर्न सक्ने क्षमता अनुमान गरी सिफारिस गरिएको थियो ।

ग. प्रदेशहरूको राजस्व अनुमान, आन्तरिक ऋणको सीमा र प्रस्तावित आन्तरिक ऋण

प्रदेशको नाम	आर्थिक वर्ष २०७५/७६ (रु.हजारमा)		आर्थिक वर्ष २०७६/७७ (रु. हजारमा)	
	राजस्व बाँडफाँड र आन्तरिक राजस्वबाट प्राप्त हुने कुल अनुमानित आय	प्रस्तावित आन्तरिक ऋण	राजस्व बाँडफाँड र आन्तरिक राजस्वबाट प्राप्त हुने कुल अनुमानित आय	प्रस्तावित आन्तरिक ऋण
प्रदेश नं .१	१३,०४,९०,१४	०	१४,३७,६७,०७	०
प्रदेश नं .२	१०,४८,००,००	१,००,००,००	१३,५४,३१,६९	१,३०,००,००
प्रदेश नं .३	१८,३३,०३,००	०	२२,७९,४९,००	०
गण्डकी प्रदेश	८,२७,५५,०७	८०,००,००	११,३८,२६,००	९८,८३,९२
प्रदेश नं .५	१०,९५,०३,००	०	१४,८०,६३,००	०
कर्णाली प्रदेश	६,०१,६६,१५	१,००,००,००	७,७२,२७,४१	७५,००,००
सुदूरपश्चिम प्रदेश	८,०६,३१,६१	०	८,८७,३६,७२	०

स्रोत: सबै प्रदेशको बजेट वक्तव्य

घ. प्रदेश सरकारहरूको आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को आन्तरिक स्रोत र राजस्व बाँडफाँडको अनुमानित आय

(रु.लाखमा)

आ.व. २०७६/७७ को आन्तरिक आय	आ.व. २०७७/७८ को अनुमानित आन्तरिक आय*	आ.व.२०७७/७८ मा राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रकम	आ.व.२०७७/७८ को अनुमानित आन्तरिक स्रोत र राजस्व बाँडफाँडको कुल आय
२५५२२८	२८०७५०	६१०७००	८९१४५०

*आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को आन्तरिक आयमा १० प्रतिशत वृद्धि हुने अनुमान गरिएको

प्रदेश सरकारको आन्तरिक आय र राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त रकमका आधारमा आगामी आर्थिक वर्ष २०७७/७८ का लागि ७ बटै प्रदेश सरकारहरूले परिचालन गर्न सक्ने अनुमानित आय रु.८९ अर्ब

१४ करोड ५० लाख रहेको देखिन्छ। प्रदेश सरकारहरू संबैधानिक जिम्मेवारी अनुरूपका कार्य सम्पादन गर्दै अघि बढी रहेको साथै प्रदेश सरकारहरूसँग भएको अन्तरक्रियाका आधारमा कार्यसम्पादनार्थ आवश्यक पर्ने स्रोत व्यवस्थापनलाई दृष्टिगत गरी अनुमान गरिएको आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को अनुमानित कुल आयको १२ प्रतिशतका दरले आन्तरिक ऋण परिचालन गर्ने सीमा निर्धारण गर्दा प्रदेश सरकारहरूबाट कुल रु.१० अर्ब ६९ करोड ७४ लाख ऋण परिचालन हुन सक्ने अवस्था देखिन्छ।

खण्डीकृत तथ्याङ्कहरूको अभावमा प्रदेश सरकारहरूले आय अनुमानभन्दा बाहेकका आधारमा ऋण उठाउने र ऋणको सावौं ब्याज भुक्तानी गर्ने विषय यकीन गर्न सकिने अवस्था छैन। प्रदेश सरकारको आफ्नो आन्तरिक स्रोत सबल भइनसकेको अवस्थामा ऋण मात्र लिने, तर भुक्तानी गर्न नसकी ऋणको थप बोझमा पर्नसक्ने अवस्था आउन दिनु पनि हुँदैन।

प्रदेश सरकारले आन्तरिक ऋण उठाउन ऋणपत्र निष्काशन गर्नसक्ने भए पनि सोका लागि आवश्यक पर्ने कानुनी आधार र मौद्रिक औजार भने तयार नभइसकेको अवस्था छ। यसका लागि तत्काल कानुनी आधार र मौद्रिक औजारहरूको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ। प्रदेश सरकारको खर्च आवश्यकता पूरा गर्न संघीय सञ्चित कोषबाट उपलब्ध हुने वित्तीय हस्तान्तरण र राजस्व बाँडफाँड एवम् आफ्नो आन्तरिक आय मात्र पर्याप्त नहुने हुँदा ती सरकारहरूले परिचालन गर्नसक्ने राजस्व रकमको आधारमा तिर्न सक्ने क्षमता आँकलन गरी आन्तरिक ऋण उठाउने सीमा निर्धारण गर्नुपर्ने देखिन्छ।

स्थानीय तह

स्थानीय तहलाई प्रदेश तहको भन्दा बढी कराधिकार भए पनि स्थानीय तहको सबै खर्च जिम्मेवारी पूरा गर्नका लागि सबै स्रोतबाट प्राप्त रकम पर्याप्त नभई आन्तरिक ऋण लिनुपर्ने हुन सक्छ। तर आन्तरिक स्रोत सबल नभइसकेको अवस्थामा स्थानीय तह ऋणको थप बोझमा पर्ने अवस्था आउन नदिने गरी विशेष सावधानी अपनाउनु पर्दछ। तथापि स्थानीय तहमा खण्डीकृत तथ्याङ्कको अभाव छ। यसै कुरालाई मध्यनजर गरी आर्थिक वर्ष २०७५/७६ र आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गर्दा ती स्थानीय तहको आन्तरिक आय र राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त रकमका आधारमा स्थानीय तहको आयको अनुमान गरी त्यसैको आधारमा तिर्न सक्ने क्षमता अनुमान गरी सिफारिस गरिएको थियो।

ड. स्थानीय सरकारहरूको आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को अनुमानित आन्तरिक स्रोत र राजस्व बाँडफाँडको आय

(रु.लाखमा)

आ.व. २०७६/७७ को अनुमानित आन्तरिक आय	आ.व. २०७७/७८ को अनुमानित आन्तरिक आय*	आ.व. २०७७/७८ मा राजस्व तथा सवारी साधन कर बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रकम	आ.व. २०७७/७८ को अनुमानित आन्तरिक स्रोत र राजस्व बाँडफाँडको कुल आय
२६६४२८	२९३०७१	६७३६१४	९६६६८५

*आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को आन्तरिक आयमा १० प्रतिशत वृद्धि हुने अनुमान गरिएको

स्थानीय सरकारको आन्तरिक आय र राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त रकमका आधारमा आगामी आर्थिक वर्ष २०७७/७८ का लागि सबै स्थानीय तहले परिचालन गर्न सक्ने अनुमानित आय उपरोक्त बमोजिम देखिन्छ। स्थानीय तहले संबैधानिक जिम्मेवारी अनुरूपका कार्य सम्पादन गर्दै अघि बढी रहेको साथै स्थानीय तहसँग भएको अन्तरक्रियाका आधारमा कार्यसम्पादनार्थ आवश्यक पर्ने स्रोत व्यवस्थापनलाई दृष्टिगत गरी यसरी अनुमान गरिएको आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को अनुमानित कुल आयको १२ प्रतिशतका दरले आन्तरिक ऋण परिचालन गर्ने सीमा निर्धारण गर्दा स्थानीय तहहरूबाट रु.११ अर्ब ६० करोड २ लाख ऋण परिचालन हुन सक्ने अवस्था देखिन्छ।

खण्डीकृत तथ्याङ्कहरूको अभावमा स्थानीय सरकारहरूले आय अनुमानभन्दा बाहेकका आधारमा ऋण उठाउने र ऋणको सावार् ब्याज भुक्तानी गर्ने विषय यकीन गर्न सकिने अवस्था छैन। स्थानीय सरकारको आफ्नो आन्तरिक स्रोत सबल भइनसकेको अवस्थामा ऋण मात्र लिने, तर भुक्तानी गर्न नसकी ऋणको पासोमा पर्नसक्ने अवस्था आउन दिनु पनि हुँदैन।

स्थानीय सरकारको खर्च आवश्यकता पूरा गर्न संघीय सञ्चित कोषबाट उपलब्ध हुने वित्तीय हस्तान्तरण र राजस्व बाँडफाँड एवम् आफ्नो आन्तरिक आय मात्र पर्याप्त नहुने हुँदा ती सरकारहरूले परिचालन गर्नसक्ने राजस्व रकमको आधारमा तिर्न सक्ने क्षमता आँकलन गरी आन्तरिक ऋण उठाउने सीमा निर्धारण गर्नुपर्ने देखिन्छ।

४. आर्थिक वर्ष २०७७/७८ का लागि आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस

नेपाल सरकार अर्थ मन्त्रालय, नेपाल राष्ट्र बैंक, सातवटै प्रदेशका प्रदेश सरकार र केही स्थानीय तहसँग यस सम्बन्धमा भएको छलफल तथा राय परामर्श एवम् उपरोक्त तथ्याङ्क र सो को विश्लेषणका आधारमा

आर्थिक वर्ष २०७७/७८ का लागि नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले उठाउन सक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा देहाय अनुसार निर्धारण गरी सिफारिस गरिएको छः-

(क) नेपाल सरकार

नेपाल सरकारले तत्कालको समष्टिगत आर्थिक स्थिति, प्रदेश तथा स्थानीय तहले परिचालन गर्ने आन्तरिक ऋणको अवस्था र बजारको स्थिति समेत विश्लेषण गरी आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को प्रक्षेपित कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको ५.५ प्रतिशतमा नबढ्ने गरी आन्तरिक ऋण उठाउने।

(ख) प्रदेश सरकार

प्रदेश सरकारले आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुने राजस्व बाँडफाँड र प्रदेश सरकारको आफ्नो आन्तरिक स्रोतबाट प्राप्त हुने राजस्वको योगफलको १२ प्रतिशतमा नबढ्ने गरी आन्तरिक ऋण उठाउने।

(ग) स्थानीय तह

स्थानीय तहले आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने राजस्व बाँडफाँड (सवारि साधान करको बाँडफाँडको रकम समेत) र स्थानीय तहको आफ्नो आन्तरिक स्रोतबाट प्राप्त हुने राजस्वको योगफलको १२ प्रतिशतमा नबढ्ने गरी आन्तरिक ऋण उठाउने।

तर, स्थानीय तहको पूर्वाधार निर्माणमा ऋण प्रवाह गर्ने प्रयोजनका साथ नेपाल सरकारले गठन गरेको विशिष्टीकृत संस्थाले गर्ने ऋण लगानीको हकमा यो सीमा लागू हुने छैन।

५. आन्तरिक ऋणको परिचालनबाट प्राप्त रकमको उपयोग र यस सम्बन्धी सुझावः

नेपालको संविधानमा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारले कानून बमोजिम ऋण लिन सक्ने व्यवस्था रहेको छ। अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा २३ ले तीन तहका सरकारले आवश्यकता अनुसार घाटा बजेट पेश गर्नसक्ने र बजेट घाटा पूर्ति गर्ने स्रोतको स्पष्ट आधार समेत खुलाउनु पर्ने व्यवस्था गरेको छ। बजेट घाटा पूर्ति गर्ने स्रोतको रूपमा तीनै तहका सरकारले आन्तरिक ऋण परिचालन गर्न सक्दछन्। आन्तरिक ऋण लिनुको मूल उद्देश्य घाटा बजेटको व्यवस्थापन गर्नु वा बजेट घाटा पूर्ति गर्ने स्रोत जुटाउनु नै हो। आन्तरिक ऋण परिचालनलाई सरकारी वित्त व्यवस्थापनको एक महत्वपूर्ण औजारको रूपमा उपयोग गर्ने गरेको पाइन्छ।

राष्ट्रिय विकासका लक्ष्य हासिल गर्न राष्ट्रिय अर्थतन्त्र सुदृढ गर्ने कार्यमा सार्वजनिक, निजी, सहकारी र अन्य क्षेत्रबीचको सहभागिता तथा साझेदारी बढाउन मद्दत पुग्ने गरी आन्तरिक ऋणको उपयोग गर्नु पर्दछ। आन्तरिक ऋण परिचालनमा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारबीच समन्वय कायम गरी ऋणको प्रभावकारिता बढाई सुदृढ अर्थतन्त्र निर्माण गर्ने कार्यमा सघाउ पुग्ने गरी आन्तरिक ऋणको उपयोग गर्नु पर्दछ।

पछि फिर्ता दिने लिने शर्तमा आन्तरिक ऋण लिइने हुँदा भविष्यमा प्रतिफल सहित सो ऋणको भुक्तानी गर्नु पर्ने हुन्छ। तसर्थ आन्तरिक ऋण लिँदा त्यसको उपयोग तथा त्यसले अर्थतन्त्रमा पार्ने प्रभावका बारेमा राम्ररी विचार गरेर मात्र ऋण लिनु पर्दछ। ऋणको भुक्तानी गर्दा अतिरिक्त बोझ महसुस गर्नु नपर्नेगरी र भावी पुस्ताले समेत भुक्तानी गर्नुपर्दा पनि असहजता महसुस गर्न नपर्नेगरी आन्तरिक ऋणको परिचालन तथा उपयोग गर्नु पर्दछ। आर्थिक विकासका लागि आवश्यक योजनाहरूको कार्यान्वयनमा सहयोग पुग्ने गरी आन्तरिक ऋणको उपयोग गर्नु पर्दछ। आन्तरिक ऋणको उपयोग अनुत्पादक क्षेत्रमा हुन नपाओस् भन्ने विषयमा त्यतिकै सजग हुनु पर्दछ।

प्रदेश सरकारले आन्तरिक ऋण उठाउन ऋणपत्र निष्काशन गर्नसक्ने भए पनि सोका लागि आवश्यक पर्ने कानुनी आधार र मौद्रिक औजार भने तयार नभइसकेको अवस्था छ। यसका लागि तत्काल कानुनी आधार र मौद्रिक औजारहरूको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ। त्यसैगरी प्रदेश तथा स्थानीय तहले आन्तरिक ऋण परिचालनको लागि आवश्यक कानुनी प्रबन्ध र संस्थागत संरचनाको व्यवस्थापनका साथै ऋण व्यवस्थापन प्रणालीको विकास गरी आन्तरिक ऋणको परिचालन सुव्यवस्थित गर्न आवश्यक देखिन्छ।

आन्तरिक ऋणको परिचालनले अर्थतन्त्रमा अनुकूल एवम् प्रतिकूल दुवै प्रभाव पार्न सक्ने हुँदा आन्तरिक ऋणको परिचालन गर्दा अर्थतन्त्रमा अनुकूल प्रभाव पार्ने गरी लागत लाभको विश्लेषण (Cost Benefit Analysis) गरी आन्तरिक ऋणको परिचालन गर्नु पर्दछ। राष्ट्रिय अर्थतन्त्र सुदृढ गर्न अनुकूल प्रभाव पार्ने गरी उत्पादनशील कार्यका लागि आन्तरिक ऋणको देहाय अनुसार उपयोग गर्नु पर्दछ।

नेपाल सरकार

- उच्च तथा दिगो आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न मद्दत पुग्ने गरी आन्तरिक ऋणको उपयोग गर्ने।
- राष्ट्रिय पुँजी निर्माणमा सहयोग पुग्ने गरी आन्तरिक ऋणको उपयोग गर्ने।

- “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” को दीर्घकालीन राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्न संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले समन्वयात्मक रूपमा आर्थिक तथा भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने कार्यका लागि आन्तरिक ऋणको उपयोग गर्ने।
- साधारण प्रकृतिका र प्रशासनिक खर्चका लागि आन्तरिक ऋण उपयोग नगर्ने।
- अनुत्पादक क्षेत्रमा आन्तरिक ऋणको उपयोग नगर्ने।

प्रदेश सरकार

- पुँजी निर्माण र दीर्घकालीन लाभका क्षेत्रमा आन्तरिक ऋणको उपयोग गर्ने।
- ऋण लगानी गरी सञ्चालन हुने योजनाबाट प्राप्त हुने प्रतिफलबाट सो योजनामा गरिएको ऋण लगानीको साँवा र ब्याज भुक्तानी गर्ने सुनिश्चित भएका योजनामा मात्र आन्तरिक ऋण उपयोग गर्ने।
- “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” को दीर्घकालीन राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्न संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले समन्वयात्मक रूपमा आर्थिक तथा भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने कार्यका लागि आन्तरिक ऋणको उपयोग गर्ने।
- साधारण प्रकृतिका र प्रशासनिक खर्चका लागि आन्तरिक ऋण उपयोग नगर्ने।
- अनुत्पादक क्षेत्रमा आन्तरिक ऋणको उपयोग नगर्ने।

स्थानीय तह

- आन्तरिक ऋणको उपयोग पुँजी निर्माण र दीर्घकालीन लाभ दिने प्रकृतिका उत्पादनशील, रोजगारमूलक तथा आन्तरिक आय बढाउने क्षेत्रमा गर्ने।
- ऋण लगानी गरी सञ्चालन हुने परियोजनाबाट प्राप्त हुने लाभ वा आम्दानीबाट सो परियोजनामा लगानी गरिएको ऋणको साँवा र ब्याज भुक्तानी गर्ने सुनिश्चित भएका परियोजनामा मात्र आन्तरिक ऋण उपयोग गर्ने।
- “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” को दीर्घकालीन राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्न संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले समन्वयात्मक रूपमा आर्थिक तथा भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने कार्यका लागि आन्तरिक ऋणको उपयोग गर्ने।
- साधारण प्रकृतिका र प्रशासनिक खर्चका लागि आन्तरिक ऋण उपयोग नगर्ने।
- अनुत्पादक क्षेत्रमा आन्तरिक ऋणको उपयोग नगर्ने।